

ПРЕКРАСНА НЕЗНАЙОМКА "ІЛАЯЛІ"

Поезії найбільш притаманна звукова експресія слів. Деякі явища поетичної мови характеризуються відсутністю тематичного моменту в даному творі. Це – глоссемосполучення, тобто мовні одиниці, які приносять естетичне задоволення самим звучанням, поза межами смислового моменту, можливо відсутнього. До поетичних неологізмів можна зарахувати ім'я "Ілаялі".

"Сам зразу ж вигадую ім'я, хоч ніколи його не чув, – ім'я, що ковзає і хвилює: Ілаялі. Я назвав Вас Ілаялі... Тут є невловимий подзвін". Ілаялі... Цей образ з'явився в туманній Норвегії в останнє десятиріччя XIX ст. і належить Кнуту Гамсуну (1859-1952) – письменнику, що нарівні з іншими визначними митцями почав на очах міняти ландшафт європейських літератур. У 1888 р. з'явилися друком уривки з його майже автобіографічної повісті "Sult" ("Голод"), яка відразу ж зробила ім'я Гамсуна відомим не тільки в Норвегії, але і в інших країнах. Відзначаючи витончену техніку стилю Гамсуна, критики охарактеризували твір як імпресіоністично-психологічний роман.

У скандинавському народному епосі "Молодша Едда" існує образ богині царства мертвих Хель. "Мокра Мряка – її палати, Голод – її страва, Виснаження – її ніж". Всі ці міфічні герої присутні у Гамсуна. В одному із своїх листів письменник так пояснював задум свого роману: "Я зробив спробу написати книгу про дивовижні пориви чуттєвої людської душі, про химерне життя духу, нервові містерії у тілі, що голодує".

Філігранне відображення різних станів: ейфорії, депресії, марень голодуючої людини, що стало звичайним для новітнього письменства XX ст., зароджується у цьому романі. Збуджені імпульсивні думки та видіння гамсунівського героя матеріалізуються в Ілаялі, яка поєднала в собі прекрасну незнайомку, кохану, рятівну надію у самотності. Вона являється героєві "Голоду" то жінкою у чорному, бліде обличчя якої сховане під вуаллю, то принцесою, що сидить у сяючій залі на троні із золотавих троянд і, простягаючи до нього руку, промовляє: "Вітаю тебе, лицарю, у моєму замку і у моїх

володіннях! Я чекала на тебе двадцять літ, я кликала тебе всі ці світлі ночі, і коли ти страждав, я плакала, а коли ти спав, я навівала тобі чарівні сни!.."

Фізичний голод поєднується в героя з голодом спілкування, бажанням бачити, говорити, відчувати тепло іншої людини, кохати й бути коханим. У цих умовах нервова система та розум перебувають в стані монотонії, що в даному випадку є браком близьких контактів з іншими людьми. Такий стан викликає певні кольорові та звукові галюцинації, які поєднуються у запаленому мозку героя у слові "Ілаялі". Звуки, з яких складається це вигадане ім'я, асоціюються з певними кольорами: червоним (на Ілаялі – червона сукня; червона рубінова зала казкового замку); жовтим (Ілаялі – на ложі із жовтих троянд; на троні із золотавих троянд); зеленим (смарагдова зала); синім (аметистова зала).

Отже, цей прийом Гамсуна дуже нагадує подібні знахідки Шарля Бодлера в сонеті "Відповідність":

Всі барви й кольори, всі аромати й тони

Зливаються в могуть єдиного єства.

І зрівноважують їх вимір і права

Взаємного зв'язку невидимі закони.

(Переклад Д.Павличка)

Або сонет Артюра Рембо "Голосні":

А – чорне, Е – біле, І – жовте, О – синє, У – зелене.

Серед музикантів "кольоровий слух" – явище досить поширене. Багато хто з них, зокрема О.М.Скрябін, мав свою систему музично-кольорових асоціацій: ноті до відповідає червоний колір, ре – жовтий, мі – жовто-зелений, фа – смарагдово-зелений, соль – фіолетовий, сі – пурпуровий.

Можливо, вимовляючи слово "Ілаялі", К.Гамсун підсвідомо одночасно відчував певну мелодію й певні кольори. Це, напевне, відповідало індивідуальним авторським видінням і вилилось в "ім'я, що ковзає і хвилює"; в якому є "невловимий подзвін". Загадковість музично-кольорової палітри, втілена в ім'я Ілаялі, перетворюється на своєрідну мрію, довкола якої концентрується вся суть роману "Голод". Відчувши це, український поет Євген Маланюк у вірші "Ілаялі" (1923) влучно прорік:

На вулицях, в гвалті міст,

В електрики скаженінні,

Шукав я для мрії зміст

І в Вас знайшов його нині.

У 1892 р. виходить роман "Містері", в який К.Гамсун переносить фантастичний образ "високої блідої пані, усієї в чорному, з найсолодшою посмішкою, що бажає тільки добра". Саме в "Містеріях" дає нам Гамсун розгадку казкових, палаців, заморських красунь, змальованих у "Голоді". Це східні казки, казки "Тисяча і одної ночі". Автор устами свого героя з сумом констатує: "Адже все їхнє життя з першого дня протікає в казковому світі... Люди ці живуть під іншим сонцем". Про свою землю Нагель говорить: "Ми не знаємо сонця, яке засліплює і палить без усякої міри. Наші казки про Хульдре, про різну лісову нечисть стеляться, так би мовити, по землі, а то і йдуть під землю... Ні, ми живемо занадто далеко на півночі". Та вже в наступному романі "Пан" (1894) письменник склав гімн прекрасній північній природі. Роман сповнений високою поезією: за словами О.Купріна – це піднесена молитва красі світу, нескінченна вдячність світу за радість існування, але також і гімн перед страшним і прекрасним обличчям бога кохання.

В романі "Вікторія" (1898) маленький Юханнес мріє, що, коли виросте, то купить у султана острів, а поки що в нього є своя чарівна печера, яка так схожа на аметистові печери із східних казок, "тут жила найхоробріша в світі ватага розбійників, і він був її ватажком", чекаючи на свою принцесу Вікторію. Панський маєток, названий в народі Замком, горить; земна доля для Вікторії і Юханнеса "занадто далеко на півночі" і має сумне, а не щасливо-казкове закінчення.

1991 р. у московському видавництві "Художественная литература" з'явилися перші томи шеститомного зібрання творів Кнута Гамсуна російською мовою. В коментарях до роману "Голод", написаних А.Сергієвим, зібрано досить багатий матеріал щодо імені, що ковзає і хвилює: Ілялі...

"Ім'я Ілялі навійно Гамсуну творчою фантазією, – твердить А.Сергієв. – Гамсун писав, що "інколи обставини вимагають, щоб ім'я персонажа характеризувалося вже одним своїм фонетичним звучанням". За екзотичним ім'ям героїні, підносячи її над буденністю, ховається цілком земна, сумнівної поведінки жінка. Про джерело походження цього імені існують різні версії. На думку одних (Р.Н.Неттум), "Ілялі" – це або видозмінене "Асали" із вірша Й.П.Якобсена "До Асали" (1886), або "Юлелей" (Eulalie) із вірша Е.По "Юлелей" (1845); інші (М.Наг) вважають, що воно навійне Гамсуну

перським написом "Акслак", про який згадується в книжці "Духовне життя сучасної Америки" (1888) ".

Плаялі... Загадковою музикою звучить ім'я Незнайомки...

***

Вже в кінці XIX – на початку XX ст. твори норвезького письменника починають перекладатися європейськими мовами. 1899 р. у Львові накладом Українсько-руської спілки виходить конвольт, що об'єднує переклад невеликого уривку "Голоду" Кнута Гамсуна та "Тріумф" Юхана Августа Стріндберга. Українці Галичини могли знайомитися з творами норвезького письменника і в німецькомовних виданнях, що виходили одночасно з норвезькими, і в польських перекладах. На Наддніпрянщині українське друковане слово з відомих причин перебувало у скрутному становищі, але твори Гамсуна приходили до читача в російських перекладах.

У Росії за переклад норвезького письменника (як свідчить Т.В.Павлова) взялися кращі творчі сили: К.Бальмонт, О.Блок, Ю.Балтрушайтіс, С.Поляков. Відгуки про творчість К.Гамсуна часто з'являються на сторінках періодики. У статті "Звенья. Золотое руно"(1906) Валерій Брюсов констатував, що книги О.Уайлда, С.Пшибишевського та К.Гамсуна поширювалися у десятках тисяч примірників. Високо оцінював творчість норвезького письменника А.Белій, віднісни його разом з Ніцше, Уайлдом та Метерлінком до "фаланги переможного війська індивідуалістів, що несли культ особи в житті, культ музики в поезію, культ форми в літературу" ("Весы", 1909, № 3). 1910 р. у Санкт-Петербурзі виходить монографія М.Благовіщенської та О.Ізмайлова "Кнут Гамсун. Биография по неизданным источникам и литературным характеристикам". Головного героя роману "Пан" – Глана – згадано й у творі Анни Ахматової "Поема без героя" (1913), де під машкарою відомих літературних героїв показані сучасники.

У цей час на Україні російський письменник І.Новиков з лекцією "Кнут Гамсун та питання кохання" виступив у Києві, Харкові та Катеринославі, причому ця доповідь мала значний резонанс, про що свідчать хоча б відгуки у газетах "Киевские вести" та "Южный край". Незабаром на Наддніпрянщині з'являються й українські переклади творів К.Гамсуна. У перекладі Григорія Променя виходить оповідання норвезького письменника "Жінка перемогла" ("Українська хата", 1909, № 9). У "Літературно-науковому вістнику"

(1909, т.46-47) з'являється переклад "Пана", здійснений Леонідом Пахаревським; цього ж року твір виходить у Києві окремою книжкою. Зберігся лист В.Самійленка з 1911 р. до газети "Рада" (ЦНБ ім.В.І.Вернадського НАН України, ф.І, од.зб. 851), в якому редакції пропонується переклад оповідання Гамсуна "Поклик життя". А у видавництві "Грунт" (в серії "Університетська бібліотека", № 1), виходить мініатюрна книжечка К.Гамсуна "Невольники кохання" (перекл. О.Жалоба) з критичним етюдом про письменника Л.Горенка. В часи відродження української державності, у 1918-1919 рр. до читача приходять переклади романів "Вікторія" (Київ; Львів, 1918; перекл. Ф.Федорціва) та "Голод" (Київ, 1919; перекл. М.Катренка). З 1920 р. після присудження Гамсунові Нобелівської премії його твори ще більше привертають увагу мистецького світу. Львівська газета "Українська думка" 7 жовт. 1920 р. подала розгорнуту інформацію "Кнут Гамсун лявреатом Нобеля":

"Сьогорічну нагороду Нобеля з області літератури одержав Кнут Гамсун, це один з найбільш індивідуальних і оригінальних письменників Скандинавії, в якого творах найшло вираз роздвоєння поміж корінно здоровою природою та сутєсивною силою внутрішніх переживань. Життя казочних авантур найшло вираз в його глибоких романах-автобіографіях. Кнут Гамсун – це тип скандинавської богемі, яку так живо змалював в романі "Нова земля".

Уродився 1860 р. в Гудбрандсталь і, будучи ще на науці в шевського майстра, писав вірші. Авантурниче, германське успосіблення примушує його закинути шевське копито і з жадобою сильних вражень піти світ за очі, втім випадку до Америки. В характері корабельного послушника, копальника, склепового суб'єкта і трамваєвого кондуктора пробив собі Гамсун доріжку в життя. Рівночасно працював як письменник, принагідно також як анархіст, а навіть як проповідник, коли певного ранку почув у собі місіянстичні покликання. Кінець кінцем по літах голий і босий вернувся до батьківщини і тут, засунувшись в якусь глуху закутину, вирішив вмерти з голоду. На основі своїх тогочасних психічно-психологічних переживань написав начерк п.з. "Голод", який опублікував в одному з данських часописів і звернув увагу публіки на невідомого дотепер письменника. З цього начерку постав славний роман "Голод", перекладений на всі мови Європи, між іншим і на українську. Так зробив Гамсун кар'єру славного на весь світ письменника коштом мартильоогії свого порожнього шлунку".

Не можу собі відмовити подати повністю статтю редакції "Української думки" про К.Гамсуна. В її кострубатому стилі з біографічними неточностями, зберігся дух того часу, в якому жив норвезький письменник, естетичні смаки наших співвітчизників, що шанували його талант. Отже, повертаємося до рядків статті-інформації: "З того часу (як появився "Голод". – *Н.Л.*) пише Гамсун роман за романом, новелю за новелою, а в кожному з них докидає жмут черт для характеристики своєї пребагатої індивідуальності. Слава, якої досяг, не вплинула нічим на його самотність. Остав сам, далеко від утопаних доріг, байдужий на славу і розголос, йдучи своєю дорогою. Коли Норвегія святкувала 50-ліття його уродин і почитила його як найбільшого з її живучих поетів, утік в рідні ліси і прогаліни, щоби не чути оплесків і вітальних окликів святочно настроєної публіки. Відтіля, в подяку за пошанування його старости, пустив у світ роман "Шануйте молодих", в якому заступає права молодости. Впрочім, сам він не старівся, про що говорить його роман з того часу "Мандрівник грається з Сорціною", в якому привітав він наближаючуся осінь свого життя. Відтак слідує прекрасна сатира його комедії "Чорт повіс", в якій доказав, що легковаження, з яким він віднісся до драматичного письменства, простягається і на його власні твори. Другі його драматичні твори, як трилогія "Біля воріт царства", найкраща з його драм "Мункет Бенді", інтересні своїм оригінальним заложенням і силою сценічного враження. Одначе, Гамсун завоював собі світ своїми романами і новелами, з яких крім вичислених згадаємо "Містеріі", "Редактор Лінге", любовний роман "Пан" та євангельськи чиста й висока історія одного кохання – "Вікторія" (перекладена на українську мову)".

Інша львівська газета – "Вперед" – орган Української соціал-демократичної партії – 26 жовт. 1920 р. повідомляла, що "Кнут Гамсун написав новий твір, роман у двох томах п.н. "Жінка у стражниці над водою". У 20-30-их рр. Гамсуна перекладають М.Зеров, І.Ставничий, М.Рудницький, В.Гладка та К.Корякін. 1928 р. виходить книга А.Лейтеса "Силуети Заходу", де вміщено статтю "Постарілий Гамсун". Цікаво, що критик проводить паралелі між "Санаторійною зоною" М.Хвильового і "Санаторією Торахус" норвезького письменника. Цього ж року журнал "Вікна", який редагував В.Бобинський, неодноразово в літературній хроніці згадає ім'я Кнута Гамсуна.

Про популярність Гамсуна свідчить і епістолярна спадщина. В автобіографічному листі до видавництва "Вік" від 18 лист. 1902 р.

М.Коцюбинський вказує, що серед європейських письменників, які вплинули на вироблення його літературного смаку, був К.Гамсун, а в листі до В.Гнатюка від 24 січ. 1904 р. називає своїми улюбленими авторами Гамсуна, Шніцлера, Лі, Ахо, Гарборга, Віда, Стрінберга, Метерлінка. М.Рильський ділиться з гімназійним товаришем М.Алексєєвим (лист від 13 квіт. 1913 р.) своїм задумом написати реферат "Лейтенант Глан та поручник Печорін". Роман "Пан" згадується й у вірші поета "Коли засиніють-веселі гаї", що увійшов до збірки "Синя далечинь" (1920). Назва збірки М.Рильського "Під осінніми зорями" співпадає з назвою роману К.Гамсуна "Під осінньою зіркою" (1906). Вже на схилі літ М.Рильський у листі до літературознавця Ф.Неборячка (від 18 квіт. 1957 р.) писав, що молодь його покоління дуже зачитувалась романом "Пан".

Слова М.Рильського підтверджуються рядками з приватного листування, яке зберігається у відділі рукописів ЦНБ ім.В.І.Вернадського НАН України. 1914 р. з Таганрога в Чернівців приходять лист-анонім, написаний в душі передсмертного листа Вікторії до Юханнеса (роман "Вікторія"), а також наводяться цитати з роману "Пан" стосовно взаємин Єви і Глана (ЦНБ, ф.Ш, од.зб. 32690: лист із Таганрога до Вади́ма Модзольського). Анонімний автор зіставив свої почуття з почуттями, описаними в романах норвезького письменника. Цікавий і лист (написаний 12 верес. 1912 р. із Санкт-Петербурга) Арташесі до свого друга Андрія Ніковського з Одеси: "Читаю, як завжди, багато історичного, але інколи хочеться відпочити на хорошій легкій белетристиці, звісно, не Ібсена, Гауптмана, Д'Аннунціо, Пшибишевського, Гамсуна, Стрінберга, Банга і т.д.; таке читання не буде відпочинком, а страшним напруженням всіх м'язових сил і нервів, і я до них звертаюся зрідка, в проміжках, так би мовити..." (ЦНБ, ф.І, од.зб. 1241119). Перед нами список авторів, які були кумирами на початку ХХ ст.

Несподіване, але влучне порівняння поезії Б.-І.Антонича з поетикою К.Гамсуна підibuємо у книжці Дарії Віконської "За державну бронзу" (Львів, 1938). Авторка цитує вірш Антонича "Праліто":

Вростаєм в землю, наче сосні

(Лопоче лісу корогов)!

Наллється в наші жили м'ясний

Рослинний сік, – зелена кров.

Корінням вгрузнуть ноги в глину,

Долоні листям обростуть.

*А бджоли до очей прилинуть
І мед, мов з квітів, титимуть...
Уже не кров – важка олія
В затвердлх ядрах набряка.
Немов малина, спіє мрія
Солодка, пристрасна й п'янка –*

і дає коментар до нього: "У тих строфах – вся розкіш прапервісної природи ліса, літа, українських запашних гір.

Не "поетичні порівняння" – оці сосни, долоні, зелена кров – а стихійне відчуття прапервісної єдності з вічно молодого природою, відчуття космічності нас самих. У цьому, та в численних інших віршах, Антонич глибиною стихійного відчуття природи зближається до однієї із сильних, не сфальшованих снобізмом, літературних постатей: Кнута Гамсуна, такого переконливого правдою органічної злуки з первісними силами природи.

А все ж... все ж... недостає Антоничу тої суворості, часто безжалісної ноти, що бентежить, але приковує нас в описах природи Гамсуна. Тої безжалісної, жорстокої ноти, що є одною із суттєвих познач стихії, природи".

У статті "Природа і література" (1961) М.Рильський знову згадує гамсунівського "Пана" – твір, в якому норвезький письменник складає гімн суворій північній природі: "Потім настало двадцять друге серпня, і були три ночі, залізні ночі (підкреслення мос. – *Н.Л.*), коли за північним календарем літо має прощатися з землею, і вже час осені одягати на неї своє залізо".

Гамсунівські "залізні ночі" з'являються в пізньому вірші Є.Маланюка "Вже кров'ю кленів перші рани..." (1963):

*Міцна, лунка блакить фаянсу,
Та павутиння смертний сон
Снує блаженний безрух трансу.
Й про "першу ніч залізу" Гамсун
Диктує сонцю в унісон.*

У "Книзі спостережень" Є.Маланюка (Торонто, 1966) є невелика стаття під назвою "Пригадка": "19.ІІ.1952 р. на 92-м році життя упокоївся Кнут Гамсун! В цім слові – юність, рідні красивици, подих весни в степовім вітрі, місячні ночі, осінні сузір'я, запах дівочої коси і перший поцілунок. Гамсун! Середня школа в степовій столиці, дискусії про імпресіонізм ("декадентство"), музика Гріга і спільне (з "нею") читання "Вікторії" – а "вона" теж мала нареченого, і теж були

"соціальні різниці". І були вже перші вірші... Словом, усе було таке подібне, що аж старшино ставало. Але й солодко... Гамсун! (20.2.1952 р.)". Ці спогади – деякою мірою передача прозовими рядками того, що було вже сказано в поезії "І здається, що це вже не Гріг, а спомин...", під якою Маланюк поставив 1929 р. та підпис: "Ніч проти Купала". Поет робить це не випадково. В "Містеріях" К.Гамсуна: "Нагель не зміг утримати вигуків подиву... Ось воно що, напередодні Іванового дня! Ну звісно, так воно і є, помилки тут бути не може... Подумати тільки, до всього ж сьогодні ще й ніч на Івана Купала!"

*І здається, що це вже не Гріг, а спомин:
Пароплав і оркестра, затока і глетчер,
Тихе місто норвезьке і моря гомін,
Мов сторінка з "Вікторії" – синій вечір.
Бачиш, може Йоганнес тепер мудріший,
І Вікторія вже не згорить з любови:
Він розважно рахує і віршів не пише,
А вона вже фарбує уста і брови.
Бачиш, може, скінчиться все просто і добре –
Ані палу, ні пристрасти більше, не треба.
... Чом же так боляче догорає обрій
Під проваллям нічного неба?..*

1986 р. у видавництві "Українське Слово" вийшла книжка "Париж – Олегові Штґулеві", в якій опубліковано спогади М.Радейка про літо 1976 р., коли той заїхав до О.Штґуля намовити його "ще раз побачити Норвегію, яку він так любив... Зібралось товариство: Кошелівці, Кубійовичі – а в Норвегії ми ще очікували приїзду пані Риси Голод з Торонто й наших Околотів зі Швеції... Добре пригадую наші розмови про літературу: українську, французьку, норвезьку – про Гамсуна, якого судили, однак не знищили". Так... Судили. Та чи не найбільшим суддею собі був він сам? Хто прочитав слова, які писалися в його душі?

Мені близькі думки Е.Панкратової, які вона виклала в статті "Кнут Гамсун – епіґма, загадка, таємниця" ("Слово", М., 1993, № 1): "Трагедія його полягала в тому, що, мріючи про людську досконалість, про аристократію духа, він став захисником одного із найбільш нелюдських режимів в світовій історії. "Яка флейта в руках у нацистів", – вигукнув данський письменник Том Крістен, читаючи одну із статей Гамсуна". Розпоч вчувається і у вірші Ліни Костенко:

*Високий норвежець, фіорди чистого розуму –
"Вікторія", "Пан", "Містері" – це форма була чи зміст?
Після якого фатального роздуму
Ви пішли на такий компроміс?..*

Норвезький поет Нурдаль Гріг вірно зауважив, що "Гамсун дав реакції головне, що у нього було: своє ім'я". Але тут же додав: "А ми збережемо ті скарби, які він подарував світу".

Численні переклади Гамсуна, згадки його імені багатьма письменниками (У.Самчук "На білому коні", П.Тичина "Щоденник"; цікавий факт – у молоді роки Павло Григорович листувався з Гамсуном), його популярність привела до того, що деякі його художні прийоми, образи та метафори стали загальними: "залізни ночі", "гамсунівський опис природи" (Ю.Липа), Ізеліна, Глан, Нагель, Ілаялі тощо.

***

Гамсунівський образ Ілаялі напевне настільки "живий", що нарівні з Дон-Жуаном, Дон Кіхотом, Антігоною, Кассандрою став якоюсь мірою символом, – образом таємничої незнайомки, напівз'яви, напівмрії й органічно увійшов до творчого арсеналу поетів М.Семенка та Є.Маланюка.

У 1918 р. у Києві виходить збірка М.Семенка "П'єро кохає Містері", присвячена Лідії Горенківій. Друга назва співпадає з назвою роману К.Гамсуна "Містері". Головний герой – художник, людина, яка бентежить думки і збурює монотонну течію життя приморського містечка своєю появою, дивацькими вчинками: "Все почалося з того, що годині о шостій вечора до пристані причалив пароплав, і на палубу вийшли декілька пасажирів, серед них – пан в жовтому костюмі і білій бархатній кепці... Людину в жовтому костюмі звали Юхан Нільсен Нагель. Багаж його складався всього-навсього із двох невеликих валіз і шуби – так, хоч була середина літа, а окрім того, саквосяжа і скрипки". Пригадаймо жовті блузи футуристів! Фото романтичного юнака зі скрипкою – Михайля Семенка – пригадаймо. Навіть якщо порівняти портрет Нагеля і зовнішність М.Семенка, то й тут вбачаємо деяку подібність: "Ростом Нагель був нижче середнього, обличчям смуглий, а його дивакуватий тяжкий погляд не в'язався з тонко окресленими жіночими вустами. Був він широкоплечим, на вигляд років двадцяти восьми – тридцяти". В дискусії про великих людей і геніїв наш Семенко просто копіює

гамсунівського героя. Ось слова, які кидає Нагель своїм опонентам: "Я розіб'ю в пух і прах ваші нерозумні уявлення про великих людей". І Семенківське: "Палю "Кобзар"!"

Згадаємо й героя роману К.Гамсуна "Під осінньою зіркою" – Кнута Педерсена (письменник дав оповідачеві своє справжнє ім'я), якому "давно вже забрела в голову безглузда ідея, маленька смішна химера": "Якось мені трапився гарний березовий корінь, і я вирішив вирізати з нього люльку, схожу на стиснутий кулак; великий палець мав служити за покришку, і мені хотілося приробити до нього ніготь, щоб він був зовсім як справжній. А на безіменний палець я вирішив одягти золоту обручку" – так пояснює свою "химеру" Кнут Педерсен. Мені ж пригадався український поет:

... І з люльки струїть синій димок...

(М.Семенко, "Осінь")

Повернемося до збірки М.Семенка "Геро кохає. Містерії". До неї включено вірш "Ілялі" – своєрідний ліричний вибух почуття, де героїня виступає в образі принцеси казкового замку:

Але в чому я повний захвату –

Хоч і не знаю, нічого не знаю,

як буде далі, як буде далі!

Знову затриманий, на віки запертий

з Ілялі...

Цікаво, що заголовок вірша розміщено не на початку твору, а в його кінці. Цим чисто формальним засобом автор хотів наблизити свою поезію до малярства.

У вірші "Будь ласка" Семенко будує в стилі гамсунівських героїв ("Голод", "Вікторія") казкові замки:

Я утворю на високій скелі

Самотній замок...

В білясту ніч прийму в кімнату

Блакитну панну...

З роману "Пан" приходять у творчість М.Семенка образ казкової Ізеліни, що як і Ілялі в "Голоді", з'являється у мріях і мареннях лейтенантові Глану під час його самотніх блукань лісами північної Норвегії. У вірші "Крила білі, загострені льотно..." український футурист оригінально використовує й образ принцеси, що втратила своє царство, – Розалінди, запозичивши його з п'єси Шекспіра "Як вам це подобається". В українського поета, як зазначав Лео Кригер у

передмові до "Вибраних творів" М.Семенка (Würzburg, 1979), "Розалінді уподібнена душа поета":

*Крила білі, загострені льотно –
Крила смілі душі Розалінди –
Оескізнені знов безтурботно
Перед острахом Сцїлли й Харїбди.
Крила м'якості снів оксамитових,
Крила казок осніжених Сканди, –
Скільки згибів на схилах блакитних,
Які блисні ажурні-гірлянди.*

1923 р. у Каліші (Польща) виходить альманах "Озимина", до якого ввійшли вірші М.Селегія, М.Осики та Є.Маланюка. Саме до цієї збірки й було включено вірш Є.Маланюка "Ілаялі". Не виключено, що не тільки завдяки Гамсуну, а до певної міри через М.Семенка, в Є.Маланюка з'являється образ Ілаялі, адже поет Степової Еллади добре знав творчість відомого українського футуриста.

У вірші Є.Маланюка Ілаялі з'являється "як сонце крізь хмари", як "відьма" і "спокуса", як втілення мрії... Ілаялі постає перед ліричним героєм, коли душа опустіла, коли "все стихло назустріч зимі", лишилося "тіло – гермафродита".

Особливістю стилю багатьох письменників новітнього часу є вживання слів-символів, слів-міфів. Таким словом у поезії Є.Маланюка може бути "гермафродит". Подібний спосіб вживання цього поняття зустрічається в австрійського письменника Густава Мейрінка та італійського Альберто Савініо. У романі "Голем" (1915) Г.Мейрінк інтерпретує давньогрецький міф про сина Гермеса та Афродіти, що на прохання німфи Салмакіді був сполучений з нею в одну двостатеву істоту – Гермафродита. В австрійського письменника – це символ містичного поєднання чоловічого й жіночого начал людства у напівбозі як початку "нового вічного шляху, що не має кінця". По-іншому інтерпретує гермафродита Альберто Савініо, який 1918 р. видав книжку "Гермафродит". У нього – це своєрідний протосюрреалістичний колаж, до якого включено суміщ віршів, оповідань і спогадів різними мовами (включаючи італійські діалекти, латину, грецьку, турецьку, російську). Жанр книги зазначено автором у підзаголовку – "Концерт".

Є.Маланюк неодноразово згадує Г.Мейрінка, та й світ називає (в поезії "Стомились бути полем бою...") Големом. Себто ембріоном: у Талмуді Голем означає – неформлена маса; в єврейській містиці –

людська істота з глини, яку празький рабин Льов бен Безалей зліпив у 1580 році й оживив духом для власних потреб.

Стомились бути полем бою, полем,

Що байдуже приймає щедрю кров.

Коритися сей нарід був здоров,

Молив віки, як ми тепер ось молим.

А він все пухне, той всесвітній Голем –

Мертвеччино матерії, маро!

Та вдарить день – і загуде Дніпро,

Й хрестом своїм ми ідола розколем...

У романі Г.Мейрінка з'являється образ напівмістичної, напівреалістичної Ангеліни, "ім'я якої бродило в моїй крові й перетворилося у нестерпну таємну маску". Ангеліна "оживає" і в поезії Є.Маланюка "До Ангеліни Ізраїлянт", що ввійшла до альманаху "Озимина":

Я знаю: ти – Ангеліна,

Я тебе бачу щохвилино.

І як тобі небо стає на коліна,

Я кажу: так мусить, так бути повинно.

Але я не кажу, що рука твоя – лілея,

Що рух твоїх ніг – вино,

Бо знаю: тобі епопею

Не я, а інші зложили давно.

Чи не є Ангеліна "сестрою" Іляялі?

Ці напівміфічні істоти існують у створеній письменниками проміжній реальності між явою і сном – у світі, що до нього згодом активно прагнули проникнути сюрреалісти.

Іляялі... Ця примарна жінка казкової краси прийшла в українську літературу у віршах М.Семенка та Є.Маланюка. Але це – лише підхід до невичерпної теми про таємничих незнайомок у світовій та українській літературі. До речі, поява "Незнайомки" О.Блока в Петербурзі, можливо пов'язана з Іляялі.

Автор висловлює щире подяку за допомогу: Миколі Сулимі, Зінаїді Пахолок і (особливо) Юрію Пелешенку.